

Motieven om islamitische huwelijken aan te gaan

Inleiding FORUM

Islamitische huwelijken zijn regelmatig onderwerp van controverse. Zo is het in Nederland verboden een religieus huwelijk af te sluiten vóór een burgerlijk huwelijk. Daarnaast worden islamitische huwelijken dikwijls geassocieerd met radicalisering, vrouwenonderdrukking en vervreemding van de Nederlandse samenleving. Er is echter maar weinig kennis voorhanden over de betekenis en praktijk van islamitische huwelijken in Nederland.

In opdracht van FORUM voerde prof. dr. Annelies Moors daarom een verkenning uit naar de motieven van vrouwen om islamitische huwelijken te sluiten voorafgaand aan een eventueel burgerlijk huwelijk. Die motieven lijken zeer uiteen te lopen. Ten eerste sluit men in sommige gevallen een islamitisch huwelijk omdat het niet mogelijk is een burgerlijk huwelijk te sluiten, bijvoorbeeld wanneer men niet de juiste documenten kan overleggen, of wanneer een van de partners reeds getrouwd of te jong is. Ten tweede wordt het islamitisch huwelijk door vrouwen soms gezien als oplossing voor sociale druk. Zo komt het voor dat jongeren vanwege de sociale druk uit eigen kring uit pragmatische overwegingen een islamitisch huwelijk aangaat om hun relatie te legitimeren, maar gebruiken andere vrouwen dit huwelijk juist weer om hun eigen partnerkeuze te forceren. Ten derde sluiten (veelal orthodoxe) vrouwen islamitische huwelijken als uitgesproken positieve keuze, omdat zij er veel waarde aan hechten. Tot slot gaan sjiitische moslims in Nederland soms huwelijken aan voor bepaalde tijd, om hun relatie religieus te legitimeren.

De verkenning schetst zo een divers beeld van de motieven van vrouwen om islamitische huwelijken te sluiten. Daarmee wil FORUM niet alleen de basis leggen voor verdere gedachtewisseling over dit onderwerp, maar ook aanknopingspunten bieden om eventuele misstanden tegen te gaan en de (informatie)positie van vrouwen te verstevigen.

Colofon

FORUM is een onafhankelijk kennisinstituut op het terrein van multiculturele vraagstukken vanuit het perspectief van de democratische rechtsstaat, sociale cohesie en gedeeld burgerschap. FORUM vergaart kennis op het brede terrein van integratie, stelt deze beschikbaar en zet de kennis om in praktisch toepasbare methoden en producten.

Auteur: Annelies Moors
Tekstredactie: Erna van der Veen

De in dit rapport weergegeven opvattingen zijn die van de auteur en komen niet noodzakelijk overeen met de visie van FORUM

© 2014 A.C.A.E. Moors / FORUM
Postbus 201, 3500 AE Utrecht
www.forum.nl

Waarom vrouwen 'islamitische huwelijken' aangaan

Wetgeving, seksualiteit en islam in Nederland en daarbuiten

Annelies Moors
Universiteit van Amsterdam

1. Inleiding

Wat wordt er bedoeld met de term 'islamitisch huwelijk'? Voor moslims is een huwelijk een contractuele overeenkomst die een seksuele relatie legitimeert, de rechten en plichten van echtgenoten regelt en de afstamming van kinderen vastlegt.¹ In Nederland heeft de term 'islamitisch huwelijk' echter een meer specifieke, overwegend negatieve betekenis gekregen. Deze term werd voor het eerst in 2005 bij een breder publiek bekend toen journalisten en politici deze gebruikten om hiermee de huwelijken aan te duiden die binnen het Hofstadnetwerk² werden gesloten. Vervolgens werd deze term weer veelvuldig gebruikt in 2008 voor de huwelijken die door imams, vaak aangeduid als salafistisch, gesloten werden en waar geen burgerlijk huwelijk aan vooraf was gegaan.³ Zo werden in de publieke opinie islamitische huwelijken al snel gezien als een indicatie van radicalisering, het zich afzetten tegen de Nederlandse samenleving en de onderschikking van vrouwen. De betrokken vrouwen geven echter vaak aan dat zij er zelf de voorkeur aan geven om eerst of alleen een islamitisch huwelijk te sluiten.

Deze verkenning gaat in op de vraag wat de overwegingen van deze vrouwen zijn om een islamitisch huwelijk aan te gaan zonder eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten.⁴ Om beter inzicht te krijgen in de betekenis van islamitische huwelijken in Nederland, vat ik eerst kort samen welke posities moslims in landen met een moslimmeerderheid hebben ingenomen met betrekking tot ongeregistreerde islamitische huwelijken. Vervolgens geef ik aan wanneer en hoe islamitische huwelijken in het Nederlandse publieke debat als probleem zijn gedefinieerd. Daarna leg ik uit op wat voor soort onderzoek deze verkenning van de Nederlandse praktijk is gebaseerd.

2. Ontwikkelingen in moslimlanden

Volgens het islamitisch recht is het huwelijk een contract. Alleen nadat het huwelijkscontract is gesloten, is een seksuele relatie toegestaan (*halal*); voor- en buitenechtelijke relaties zijn verboden (*haram*) en worden met de term *zina*

¹ Zie bijvoorbeeld Mir-Hosseini (1993), Tucker (1997: 37ff), en Welchman (2007: 53ff) voor respectievelijk een antropologische, een historische en een juridische benadering van het islamitisch huwelijkscontract.

² Het hofstadnetwerk is de naam die door de [Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst](#) (AIVD) aan een groep radicale [islamistische](#) jongeren werd gegeven, van wie er een aantal werden verdacht van terroristische activiteiten.

³ Er was vooral veel aandacht voor Fawaaz Jneid, toentertijd als imam verbonden aan de As-Soennah moskee in Den Haag, die toegaf dat hij islamitische huwelijken had gesloten zonder dat daar een burgerlijk huwelijk aan vooraf was gegaan (zie bijvoorbeeld *Trouw* 14/2/2008; *Trouw* 1/8/2008)

⁴ Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van FORUM aan de Universiteit van Amsterdam. Ik dank met name Khadija Amatallah, Eva al-Haidari (ook voor het ter beschikking stellen van haar ongepubliceerde doctoraalscriptie), Loubna al-Mourabet, en Vanessa Vroon-Najem voor het delen van hun inzichten.

aangeduid.⁵ Vrouwen hebben recht op een bruidsgift (*mahr*) en mannen dienen te voorzien in het levensonderhoud van hun echtgenotes. Het huwelijk wordt gesloten door de bruidegom en – volgens de meeste klassieke rechtsscholen – de huwelijksvoogd van de bruid (gewoonlijk haar vader of naaste mannelijke verwant).⁶ Daarbij dient de bruid wel met het huwelijk in te stemmen.

Huwelijken tussen bepaalde nauwe bloedverwanten, aanverwanten en zoogverwanten zijn ongeldig. Ook dienen vrouwen monogaam te zijn en kunnen mannen met maximaal vier vrouwen tegelijkertijd getrouwd zijn. De meeste rechtsgeleerden zijn het erover eens dat een moslimvrouw alleen met een moslimman kan trouwen, terwijl een moslimman ook met een christelijke of joodse vrouw kan trouwen. Voor de geldigheid van een huwelijk is het niet nodig dat een religieuze gezagsdrager bij de huwelijksvoltrekking aanwezig is of dat een schriftelijk contract wordt opgemaakt. Het is evenmin verplicht om het huwelijk te registreren. Wel dient het publiekelijk bekend te worden gemaakt. De minimumvoorwaarde daarvoor is dat er bij de huwelijksvoltrekking twee mannelijke moslimgetuigen aanwezig zijn (waarbij een man vervangen kan worden door twee vrouwen) (Arabi 2001: 160ff). Alleen volgens de sjiitische islam is een huwelijk dat zonder getuigen wordt gesloten ook geldig (Mir-Hosseini 1993: 168).

In de praktijk blijkt publiciteit vaak in fasen te verlopen. Soms is er eerst sprake van een verloving, waarmee wordt aangegeven dat men van plan is te gaan trouwen. Maar een verloving heeft geen juridische effecten. Pas wanneer het huwelijkscontract wordt gesloten is men volgens het islamitisch recht getrouwd en kunnen de partners niet meer van *zina* (buitenechtelijk geslachtsverkeer) beschuldigd worden. In het sociale verkeer is het echter pas acceptabel om het huwelijk te consumeren en samen te gaan wonen nadat een huwelijksfeest heeft plaatsgevonden. Dat kan maanden of zelfs jaren na het sluiten van het contract zijn.

Oorspronkelijk waren veruit de meeste huwelijkscontracten *urfi* ('common law'). Deze *urfi*-huwelijken stonden niet officieel geregistreerd, maar waren wel wijd en zijd bekend binnen de gemeenschap. Inmiddels is in vrijwel alle moslimlanden het familierecht gecodificeerd. Onderdeel van het proces van codificering is de verplichting om huwelijken te registreren bij een officiële instantie. Registratie kan vanuit het islamitisch recht gelegitimeerd worden met het argument dat die bijdraagt aan het publiek bekendmaken van het huwelijk. Het registreren van huwelijken wordt ook beschouwd als een manier om de rechten van vrouwen veilig te stellen. In veel landen zijn inmiddels hervormingen van het familierecht doorgevoerd met betrekking tot kindhuwelijken, gedwongen huwelijken en polygame huwelijken. Registratie maakt het mogelijk om te controleren of aan vereisten zoals de minimumleeftijd, de instemming van de bruid en de voorwaarden voor polygamie is voldaan (Welchman 2007: 53ff).

⁵ Het klassieke islamitisch recht kende een zekere flexibiliteit bij de erkenning van huwelijken. Daarbij werd bijvoorbeeld gebruik gemaakt van het principe van *shubha*, waarbij werd aangenomen dat de partners te goeder trouw waren en in de veronderstelling verkeerden een geldig huwelijk te hebben gesloten. Kinderen uit een dergelijk huwelijk konden erkend worden zolang dat volgens de regels werd gesloten tot uiterlijk een maand voor de bevalling (Tucker 1997: 164; 173). Bepaalde rechtsscholen stonden ook een ruime marge toe voor de erkenning van kinderen. Zo accepteerde de malikitische rechtsschool een maximale zwangerschapsduur van vijf jaar, ervan uitgaand dat de foetus 'in slaap' kon zijn gevallen. Vrouwen konden dan tot vijf jaar na de ontbinding van het huwelijk het wettelijke vaderschap van hun voormalige echtgenoot claimen (zie Jansen 2000).

⁶ In een aantal moslimlanden kan de bruid inmiddels zelf haar huwelijk sluiten (Welchman 2007: 6ff). Vrouwen die eerder getrouwd waren geweest konden dat ook volgens het klassieke islamitisch recht al doen; alleen de hanafitische rechtsschool stond dit ook al toe aan vrouwen die voor het eerst trouwden (Tucker 1997: 51).

Het aantal officieel geregistreerde huwelijken is in de loop van de twintigste eeuw zeer snel toegenomen vanwege het grotere belang van officiële documenten in het dagelijks leven. Daarnaast hebben staatsinstellingen procedurele maatregelen genomen om huwelijksregistratie te reguleren en te stimuleren (Welchman 2007: 55; Jordens-Cotran 2000: 87ff; Bedner en Van Heus 2010: 186ff; Yilmaz 2003: 34; Shahrani 2010: 68). Maar registratie is geen voorwaarde voor de religieuze geldigheid van een huwelijk. Indien huwelijken in overeenstemming met het islamitisch recht zijn gesloten maar niet zijn geregistreerd, zijn ze niet automatisch nietig (*batil*).

Met name in de loop van de laatste twintig jaar zijn echter ook nieuwe toepassingen van ongeregistreerde (*urfi*-)huwelijken in opkomst. Dergelijke huwelijken worden gekenmerkt door een zekere mate van geheimhouding; ze worden dan ook soms met de term 'geheime huwelijken' aangeduid. Of de omgeving een dergelijk huwelijk accepteert, hangt voor een groot deel af van de vraag voor wie het huwelijk geheim wordt gehouden. De minst controversiële *urfi*-huwelijken zijn verbintenissen die bekend zijn in de gemeenschap maar niet officieel zijn geregistreerd. Dat kan het geval zijn wanneer het niet mogelijk is het huwelijk te registreren (bijvoorbeeld omdat een van beide partners nog te jong is; Moors 1995: 96), of wanneer dit erg nadelig zou uitwerken (bijvoorbeeld omdat een hertrouwende weduwe haar staatspensioen zou verliezen; Abaza 2001: 20; Shahrani 2010: 32).

Veel controversiëler zijn de ongeregistreerde huwelijken die jongeren onder elkaar sluiten terwijl de familie hiervan vaak niet op de hoogte is of het niet eens is met de partnerkeuze (Abaza 2001: 20; El-Tawila en Khadr 2004; Yilmaz 2003: 39). Deze huwelijksvormen tasten de bestaande hiërarchie tussen de oudere en jongere generatie aan; ze worden dan ook gezien als bewijs van een wijdverbreide 'familiecrisis' (Hasso 2011). Terwijl het voor eerdere generaties gebruikelijk was om jong te trouwen, ligt er inmiddels in veel landen een aanzienlijke tijd tussen de puberteit en het moment dat men in het huwelijk treedt. Veel jongeren hebben niet de financiële middelen om te trouwen, terwijl een seksuele relatie buiten het huwelijk nog steeds vanuit zowel religieus als sociaal oogpunt onacceptabel is (Singerman en Ibrahim 2003). Sommigen van hen zien een ongeregistreerd islamitisch huwelijk dan als oplossing (Rashad et al 2005; Bahgat en Afifi 2008). Tegelijkertijd wijzen de staat en religieuze gezagsdragers op het gevaar van dit soort huwelijken. Zij waarschuwen voor de mogelijkheid dat mannen misbruik maken van de naïviteit van jonge vrouwen. Het paradigmatische geval is dat van een man die zodra de vrouw zwanger is, ontkent dat er sprake is van een huwelijk (Hasso 2011: 1).

Er is ook een specifiek sjiiitische huwelijksvorm die vaak op vergelijkbare wijze functioneert. Dat zijn de zogenaamde 'tijdelijke huwelijken', dat wil zeggen huwelijken die voor bepaalde tijd worden gesloten. In dergelijke gevallen wordt in het huwelijkscontract al opgenomen voor hoe lang men het huwelijk aangaat.⁷ Haeri (1989) wijst erop dat zo'n tijdelijk huwelijk voor armere gescheiden vrouwen en weduwen in Iran vaak de enige manier was om een affectieve relatie aan te gaan, maar dat dergelijke huwelijken riskant kunnen zijn voor jonge, niet eerder getrouwde vrouwen. In een samenleving waarin veel waarde wordt gehecht aan maagdelijkheid, kan het voor hen moeilijk zijn om een echtgenoot te vinden als bekend is dat ze eerder een tijdelijk huwelijk hebben gesloten. Vooral bij de moderne middenklasse hebben 'tijdelijke huwelijken' negatieve associaties (zoals met prostitutie) opgeroepen. Sommige religieuze autoriteiten in landen als Iran en Libanon zien dergelijke

⁷ Zo'n huwelijk voor bepaalde tijd wordt alleen erkend door de twaalver shiïeten. Tot deze rechtsschool behoren de sjiieten in Iran, Irak en Libanon. Bij een dergelijk huwelijk dient de man wel een bruidsgift te geven, maar is hij niet verplicht om te voorzien in het levensonderhoud van zijn vrouw. Ook erven de echtgenoten niet van elkaar. Eventuele kinderen hebben daarentegen dezelfde rechten als bij huwelijken die voor onbepaalde tijd worden gesloten.

huwelijken echter als een islamitisch alternatief voor jongvolwassenen die nog geen permanent huwelijk kunnen aangaan (Haeri 1994; Deeb 2010: 415 ff).

Een andere huwelijksvorm die onderwerp is van publiek debat, is het *misyar*- (bezoekers)huwelijk. Dit is een huwelijk waarbij de partners niet samenwonen, de vrouw haar recht op levensonderhoud en onderdak opgeeft, en waarbij vaak sprake is van een beperkte mate van openbaarheid (Arabi 2001: 164ff; Welchman 2007: 103). Zulke huwelijken, die soms niet officieel worden geregistreerd, worden vooral gesloten door mannen die al getrouwd zijn. Zij houden dergelijke huwelijken vaak geheim voor hun eerste vrouw, maar de familie, vrienden en buren van de vrouw die het *misyar*-huwelijk aangaat, zijn er wel van op de hoogte (Welchman 2007: 54; Sonneveld 2009: 213ff). In de Golfstaten gaat het daarbij nogal eens om hoogopgeleide vrouwen die vanwege hun leeftijd weinig kans op een huwelijk maken. Voor hen zijn materiële zaken zoals het recht op levensonderhoud minder van belang (Arabi 2001: 147ff). Een *misyar*-huwelijk kan hun de mogelijkheid bieden een zekere mate van zelfstandigheid te combineren met een vorm van huwelijkse relatie. Sonneveld (2009: 234) laat zien dat ook voor gescheiden vrouwen in landen als Egypte, een *misyar*-huwelijk de minst slechte optie kan zijn.

Soms zijn er meer specifieke redenen om een *urfi*-huwelijk te sluiten. Ook deze huwelijken kunnen sterk uiteenlopende betekenissen hebben voor de betrokken vrouwen. Zo zijn er bijvoorbeeld de huwelijken tussen Europese niet-moslimvrouwen en vaak wat jongere en armere moslimmannen.⁸ Deze mannen voelen zich sociaal en religieus verplicht te trouwen bij een langdurigere seksuele relatie, maar zijn niet bereid of in staat de daaruit voortvloeiende financiële verplichtingen op zich te nemen. De betreffende vrouwen willen evenmin een 'echt' (geregistreerd) huwelijk sluiten, omdat zij de voorkeur geven aan een relatievorm die hen minder in hun bewegingsvrijheid beperkt (Karkabi 2008; Walby 2010). Veel riskanter voor de betrokken vrouwen zijn daarentegen de ongeregistreerde huwelijken die rijke mannen, vaak afkomstig uit de Golfstaten, aangaan met armere, soms heel jonge vrouwen in landen als Egypte, Indonesië, Marokko of India. Dergelijke huwelijken, soms afgedwongen door vaders die financieel voordeel zien, worden ook wel toeristen- of zomerhuwelijken genoemd omdat deze jonge vrouwen aan het einde van de zomer vaak aan hun lot worden overgelaten.⁹

3. Het publieke debat in Nederland

Niet alleen in landen met een moslimmeerderheid, maar ook in Nederland zijn islamitische huwelijken onderwerp van debat geworden. Maar de juridische en sociale context is hier geheel anders. Terwijl in landen met een vorm van islamitisch familierecht een geregistreerd huwelijk tegelijkertijd een religieus huwelijk is, kent Nederland een scherp onderscheid tussen het burgerlijk en het religieus huwelijk. Hier is het 'bedienaars van de godsdienst' alleen toegestaan om huwelijken te sluiten nadat een burgerlijk huwelijk heeft plaatsgevonden.¹⁰

⁸ Dit lijkt onderdeel te zijn van een bredere trend waarbij ook bij geregistreerde huwelijken vrouwen vaker dan vroeger ouder zijn dan hun echtgenoot (zie Osman en Shahd 2003 voor Egypte).

⁹ Zie bijvoorbeeld Nadia Abou el Magd, 2009, 'Outcry in Egypt over "marriage tourism"', *The National* 17 August 2009. <http://www.thenational.ae/news/worldwide/africa/outcry-in-egypt-over-marriage-tourism>, en Riham Adel, 2009, 'Married, or maybe not', *Al-Ahram Weekly Online*. <http://weekly.ahram.org.eg/2009/976/feature.htm>.

¹⁰ Burgerlijk Wetboek, boek 1, artikel 68 stelt dat een religieus huwelijk niet is toegestaan zonder dat daaraan een burgerlijk huwelijk vooraf is gegaan. Alleen degene die het huwelijk voltrekt is strafbaar (zie ook Van der Leun en Leupen 2009: 7). Ook in Turkije, waar in 1926 het burgerlijk huwelijk is ingevoerd, dient een burgerlijk huwelijk vooraf te gaan aan een religieus

Tot 2005 waren 'islamitische huwelijken' geen onderwerp van debat in Nederland. De enkele berichten die erover verschenen, gingen voornamelijk over kwesties in het buitenland (zoals de geldigheid van het *misyar*-huwelijk of het probleem van 'zomerhuwelijken' in Cairo).¹¹ Dat veranderde toen in 2005 bij de rechtszaak tegen de vermeende leden van het Hofstadnetwerk naar voren kwam dat binnen dit netwerk islamitische huwelijken werden gesloten, dat wil zeggen huwelijken die door betrokkenen als islamitisch geldig werden gezien, maar waar geen burgerlijk huwelijk aan vooraf was gegaan. De media, de veiligheidsdiensten en de politiek gingen zich uitvoerig met deze huwelijken bezighouden. De berichtgeving in de pers was voor een belangrijk deel gebaseerd op informatie en rapporten van de veiligheidsdiensten; vaak werd direct naar deze bronnen verwezen (*De Telegraaf* 9/4/2005; *Trouw* 3/12/2005; *NRC* 24/6/2005). De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb) publiceerde ook zelf een rapport dat volledig over dit onderwerp ging. Daarin gaf deze dienst aan dat islamitische huwelijken een aanwijzing kunnen zijn 'dat de betrokkenen als martelaren voor de jihad willen sterven' (en dus een indicatie zijn voor islamitisch extremisme) en een manier om vrouwen voor de jihad te rekruteren (NCTb 2006: 26-7).

Islamitische huwelijken werden opnieuw onderwerp van debat in 2008 toen 'salafistische imams' ervan beschuldigd werden op grond van ideologische overwegingen islamitische huwelijken te sluiten zonder dat daar een burgerlijk huwelijk aan vooraf was gegaan. Bij deze kwestie waren het politici van uiteenlopende politieke richtingen (zoals PvdA, CDA, VVD en PVV) die islamitische huwelijken op de parlementaire agenda zetten. Hierover werd vervolgens uitvoerig bericht in de media. Zowel de politici als de pers verwezen ook dit keer naar de rapporten van de veiligheidsdiensten (*Trouw* 22/5/2008). In dit debat werden islamitische huwelijken vooral gedefinieerd als een instrument voor en bewijs van de groei van een streng islamitische parallelle gemeenschap die zich afzet tegen de Nederlandse samenleving.

Bij de publiciteit in zowel 2005 als 2008 valt op dat de jonge vrouwen die dergelijke huwelijken sloten overwegend als slachtoffer werden gepresenteerd. In het geval van het Hofstadnetwerk zouden zij verleid zijn door gewetenloze extremisten die er soms loverboy-achtige praktijken op na hielden (NCTb 2006: 22). In orthodoxe, radicale of salafistische kringen zouden zij het slachtoffer zijn van imams die ernaar streefden om 'de sharia' en daarmee, zoals werd gesteld, de sekseongelijkheid in het familierecht in Nederland in te voeren (AIVD 2007: 67). De mogelijkheid dat vrouwen zelf zich aangetrokken voelden tot meer orthodoxe of radicale opvattingen en vervolgens een partner zochten met een vergelijkbare overtuiging, werd niet in overweging genomen. Latere rapporten en onderzoeken (zoals Van der Leun en Leupen 2009) waarin islamitische huwelijken op een meer genuanceerde manier werden geanalyseerd, kregen aanzienlijk minder aandacht in de media.

Naast dit dominante veiligheidsvertoog, was er in de berichtgeving ook enige ruimte voor een alternatief vertoog dat islamitische huwelijken vooral beschouwde als een manier om een seksuele relatie islamitisch te legitimeren. Soms kwamen daarbij islamologen aan het woord die uitlegden dat een islamitisch huwelijk seksuele relaties die buiten het huwelijk verboden (*haram*) zijn, acceptabel (*halal*) maakt. De toon van deze artikelen was nogal eens normatief en soms sensatiebelust, waarbij de vormen van seksualiteit waar het om zou gaan, als dubieus werden gepresenteerd. Zo werden deze huwelijken regelmatig in verband gebracht met polygamie, waarbij vrouwen een

huwelijk.

¹¹ Om inzicht te krijgen in het moment waarop islamitische huwelijken onderwerp van debat zijn geworden, heb ik de artikelen geteld die tussen 1992 en 2010 gepubliceerd werden in *NRC*, *Trouw*, *de Volkskrant* en *De Telegraaf* met als zoekterm 'islamitisch! huwelijk!' (zie Moors 2013). Daarbij werden twee pieken, in 2005 en 2008, duidelijk zichtbaar.

actieve rol toebedeeld kregen (*de Volkskrant* 11/11/2006).¹² Het feit dat de ouders van de jongeren die islamitische huwelijken sloten er niet van op de hoogte waren, was een punt dat zowel journalisten als ook de NCTb nadrukkelijk naar voren brachten. Daarbij gebruiken zij soms normatieve termen zoals 'een losse huwelijksmoraal' (*de Volkskrant* 11/11/06) en 'een wereld van ongeremde losbandigheid'(NCTb 2006: 24). Dergelijke termen lijken dichter te staan bij de opvattingen van de oudere generatie die dergelijke relaties veroordeelt, dan bij die van de betrokken jongeren. Dat is opmerkelijk omdat in Nederland in het algemeen veel waarde wordt gehecht aan de seksuele autonomie van jongeren, waarbij de instemming van ouders met de relaties die hun kinderen aangaan, van minder belang wordt geacht.

Het veel kleinere aantal minder gepolitiseerde berichten over islamitische huwelijken dat ook in de pers is verschenen, laat zien dat dergelijke huwelijken een breder scala aan betekenissen kunnen hebben. Dit roept de vraag op naar de praktijk van islamitische huwelijken in Nederland. Gaat het inderdaad om jonge vrouwen die verleid worden door gewetenloze mannen die hen voor hun eigen doeleinden gebruiken? Zetten deze vrouwen zich af tegen de Nederlandse samenleving? Of hebben vrouwen andere motieven om dergelijke huwelijken te sluiten en kiezen ze wellicht voor een islamitisch huwelijk omdat dit het best past bij hun wensen, verlangens en mogelijkheden?

4. Een verkennend onderzoek

In deze verkenning maak ik gebruik van een antropologische benadering om deze vraag te beantwoorden. Daarbij ligt de definitie van wat een huwelijk is en op welk moment het is gesloten, niet van te voren vast, maar is dit onderdeel van de onderzoeksvraag. Het arrangeren en sluiten van een huwelijk kan gezien worden als een proces, dat de hele periode van een eerste contact tot het consumeren van het huwelijk bestrijkt. Degenen die bij het huwelijk betrokken zijn, hanteren niet noodzakelijk dezelfde definiëring van het moment waarop een huwelijk gesloten is. De huwelijkspartners, hun familie, vrienden en collega's, religieuze autoriteiten en overheidsinstanties kunnen daarover verschillende, soms overlappende maar soms ook tegenstrijdige opvattingen hebben. Bovendien liggen dergelijke opvattingen niet vast, maar kunnen daar in de loop der tijd verschuivingen in optreden.

Ik besteed met name aandacht aan de opvattingen en verhalen van vrouwen, omdat juist zij in het publieke debat als de meest kwetsbare partij worden beschouwd. Daarbij hanteer ik geen benadering waarin een scherp onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds 'dwang' en anderzijds 'vrije keuze'. Uitgangspunt is dat de verlangens, overwegingen en doelen van mensen altijd mede worden gevormd door hun omgeving. Aangezien mensen tegelijkertijd deel uitmaken van sociale verbanden van verschillende aard en schaal – van directe relaties met vrienden en familie tot een gevoel van verbondenheid met bijvoorbeeld etnische, nationale en religieuze gemeenschappen – zijn hun verlangens, wensen en handelingsmogelijkheden vaak eerder diffuus en ambigu dan helder en eenduidig.

Deze verkenning is geen statistisch representatief onderzoek maar een exploratief en kwalitatief onderzoek. Ik heb getracht inzicht te krijgen in de motieven van vrouwen in een zo groot mogelijke variëteit van gevallen. Omdat het gaat om ongeregistreerde huwelijken, zijn er geen cijfers beschikbaar over het aantal islamitische huwelijken dat in Nederland wordt gesloten en is het niet mogelijk een representatieve steekproef te trekken. Daarbij is een survey-achtige methode ook niet geschikt om inzicht te krijgen

¹² Zie ook Groen en Kranenberg (2006).

in de variëteit van overwegingen die een rol spelen bij het sluiten van een islamitisch huwelijk. De belangrijkste methode die ik heb gevolgd is het voeren van uitgebreide, informele gesprekken met mensen die zelf een islamitisch huwelijk hebben gesloten en met degenen die daar in hun directe omgeving mee te maken hebben gehad.¹³ Verder heb ik discussies op publiek toegankelijke websites gevolgd, waarin het islamitisch huwelijk aan de orde kwam. Op basis van dit materiaal is het mogelijk om zicht te krijgen op de uiteenlopende motieven die vrouwen in Nederland naar voren brengen.

4.1 De voortzetting van een bestaande huwelijkspraktijk?

Islamitische huwelijken worden pas vanaf 2005 in Nederland als een maatschappelijk probleem gedefinieerd. Dit roept de vraag op of islamitische huwelijken inderdaad een nieuw verschijnsel zijn of dat deze ook al eerder werden gesloten, maar niet als probleem werden gezien. Er zijn inderdaad aanwijzingen dat ook voor 2005 migranten of kinderen van migranten uit landen met een moslimmeerderheid regelmatig islamitische huwelijken in Nederland sloten zonder dat daar een burgerlijk huwelijk aan vooraf was gegaan. Daarbij werd vaak een tijdpad gevolgd dat vergelijkbaar is met dat uit de landen van herkomst: eerst wordt een verloving bekendgemaakt, vervolgens wordt enige tijd later het islamitisch huwelijkscontract gesloten en daarna wordt, na kortere of langere tijd, de bruiloft gevierd en gaat het nieuwe paar samenwonen. De periode tussen het sluiten van het huwelijkscontract en de bruiloft fungeerde vaak als kennismakingstijd, waarin wel sprake kon zijn van een grotere intimiteit, maar waarbij het sociaal niet acceptabel was om seksuele gemeenschap te hebben en te gaan samenwonen.

Hoe verhoudt dit islamitische huwelijk zich tot het burgerlijk huwelijk? Indien geen van beide partijen de Nederlandse nationaliteit heeft, kunnen ze een huwelijk sluiten op het consulaat van het land waarvan ze de nationaliteit hebben. Wanneer echter een van beide partijen de Nederlandse nationaliteit heeft, is een huwelijk op het consulaat niet langer mogelijk. Dan dient men eerst een Nederlands burgerlijk huwelijk te sluiten voordat men op het consulaat kan trouwen (Van der Leun en Leupen 2009: 31). Een andere mogelijkheid is om te trouwen in het land van herkomst. Indien het daarbij gaat om landen met een vorm van moslim familierecht, bijvoorbeeld Marokko, dan voldoen deze huwelijken tegelijkertijd aan de voorwaarden voor een islamitisch huwelijk. Deze huwelijken zijn ook geldig volgens het Nederlands recht, zolang ze tenminste niet op gespannen voet staan met de publieke orde (zoals bijvoorbeeld bij polygamie) (Van der Leun en Leupen 2009: 16). De islamitische huwelijken van de eerste generatie lijken soms op een door Mir-Hosseini (1994: 65ff) beschreven bestaande praktijk op het platteland in Marokko, waar men soms eerst alleen een islamitisch huwelijk sloot en dat pas later ging registreren.

De situatie voor vrouwen van Turkse afkomst is anders, omdat in Turkije, net als in Nederland, al lange tijd onderscheid wordt gemaakt tussen het burgerlijk en het religieus huwelijk, en daar eveneens de verplichting geldt eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten. Voor degenen die op het consulaat trouwen, is de vraag dan of ze ook een religieus huwelijk sluiten, en zo ja op welk moment. Net zoals in delen van Turkije het geval was, besloten sommigen om eerst een religieus huwelijk te sluiten (*imaam nikahi*) en daarna pas het burgerlijk huwelijk (*resmi nikah*). In meer behoudende kringen, waar weinig ruimte was voor jongeren om met elkaar kennis te maken en te

¹³ Het empirische onderzoek vond grotendeels plaats in de periode 2009-2011. De vrouwen met wie ik heb gesproken hadden uiteenlopende achtergronden (zowel geboren moslima's als bekeerlingen), leeftijden (tussen de 16 en 45 jaar) en opleidingsniveaus (variërend van vmbo tot een universitaire mastergraad). Voor twintig huwelijken heb ik in detail na kunnen gaan hoe deze zijn gesloten en wat de motivaties van de betrokken vrouwen waren om op deze manier een huwelijk te sluiten.

daten, werd vaak eerst het islamitisch huwelijk gesloten omdat het stel elkaar dan beter kon leren kennen zonder zich te committeren aan een officieel geregistreerd huwelijk. In haar onderzoek naar huwelijksluiting in de jaren negentig merkt Dessing (1999: 76) op dat in Turkije een minderheid geen religieus huwelijk sloot, maar dat men dat in Nederland wel altijd deed.

Vanaf 2008 zijn imams in Nederland minder bereid om islamitische huwelijken te sluiten indien er geen bewijs van het burgerlijk huwelijk kan worden overlegd. Toen werd immers duidelijk dat zij dan het risico van strafvervolging lopen. Enerzijds zijn moslims in Nederland beïnvloed door de centrale positie die overheidsinstellingen vaak aan imams toeschrijven, waarbij deze min of meer op een lijn gesteld worden met dominees of priesters. Anderzijds realiseren steeds meer moslimjongeren zich sinds 2008 – toen de kwestie van de strafvervolging van imams ging spelen en hierover veel discussie was op internet – dat de aanwezigheid van een imam niet noodzakelijk is voor de geldigheid van een islamitisch huwelijk. Zo heeft de strengere lijn ten opzichte van imams geleid tot een zekere mate van informalisering van het sluiten van islamitische huwelijken.

Wanneer het patroon uit moslimlanden, waarbij er enige tijd zit tussen het sluiten van het huwelijkscontract en het vieren van de bruiloft, in Nederland wordt voortgezet, wordt het burgerlijk huwelijk vaak kort voor de viering van de bruiloft gesloten. Het vooraf sluiten van een islamitisch huwelijk lijkt dan vooral een voortzetting te zijn van een bestaande traditie. Maar er zijn ook meer specifieke redenen waarom vrouwen in Nederland alleen een islamitisch huwelijk sluiten, of dat vooraf laten gaan aan het burgerlijk huwelijk.

4.2 Wanneer men geen burgerlijk huwelijk kan (of wil) afsluiten

Soms sluit men een islamitisch huwelijk omdat het niet mogelijk is een burgerlijk huwelijk te sluiten. Het is niet zo dat men het burgerlijk huwelijk verwerpt of een specifieke reden heeft om dat pas later af te sluiten. Integendeel, vaak zouden betrokkenen graag een burgerlijk huwelijk sluiten, maar schatten zij in dat dit niet mogelijk is. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om mensen die de juiste documenten niet kunnen overleggen, of mensen die niet voldoen aan andere voorwaarden om te trouwen, bijvoorbeeld omdat een van beide partners te jong is of al gehuwd. Daarnaast is er een categorie die wel een burgerlijk huwelijk zou kunnen sluiten, maar dat niet doet omdat men er financieel te veel op achteruit zou gaan.

In Nederland dient men minimaal twee weken voor het burgerlijk huwelijk in ondertrouw te gaan.¹⁴ Op dat moment wordt gecontroleerd of de aanstaande echtgenoten voldoen aan de voorwaarden om te kunnen trouwen. Daarbij moeten zij een aantal documenten kunnen overleggen, zoals een gelegaliseerd geboortebewijs, een geldig identiteitsbewijs, en een bewijs van burgerlijke staat (ongehuwd zijn). Indien een van beide partners niet in het bezit is van de Nederlandse nationaliteit of een geldige verblijfstitel, dienen zij bovendien een door het hoofd van de plaatselijke politie afgegeven verklaring te hebben, de zogeheten M46-verklaring, die is bedoeld om schijnhuwelijken tegen te gaan.

Aangezien illegaal verblijf in Nederland in de onderzoeksperiode niet strafbaar was, bestaat er formeel ook voor mensen zonder geldige verblijfstitel de mogelijkheid om in Nederland te trouwen. Vaak beschikken zij echter niet over de juiste documenten (die gelegaliseerd dienen te zijn in het land van herkomst) en kunnen ze daar ook niet naar terugkeren om deze in orde te maken. Bovendien lopen ze het risico bij de aanvraag

¹⁴ Voor meer gedetailleerde informatie zie de overheidswebsite <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/trouwen-samenlevingscontract-en-geregistreerd-partnerschap>

van een M46-formulier hun paspoort te moeten afgeven, Nederland binnen twee weken te moeten verlaten, of zelfs in de tussenliggende periode in vreemdelingenbewaring terecht te komen.

Asielzoekers en anderen die zonder verblijfsvergunning in Nederland wonen en moslim zijn, gaan soms een islamitisch huwelijk aan omdat ze hun relatie islamitisch willen legitimeren. Vaak zouden ze ook een burgerlijk huwelijk willen sluiten maar blijkt dat niet mogelijk. Soms menen ze ook aan allerlei eisen te moeten voldoen die gelden voor legaal verblijf in Nederland, en zien alleen daarom al af van het zetten van de noodzakelijke stappen voor een burgerlijk huwelijk. Velen beschikken niet over de noodzakelijk gelegaliseerde documenten en kunnen deze ook niet uit het land van herkomst krijgen. Anderen vinden de procedures te ingewikkeld, of zien op tegen de kosten die gemaakt moeten worden om deze documenten te krijgen.¹⁵

Een andere reden waarom sommige stellen alleen islamitisch trouwen en niet daarnaast ook een burgerlijk huwelijk sluiten, is omdat ze niet voldoen aan de voorwaarden voor een burgerlijk huwelijk. In Nederland mag men niet met een bloedverwant (in de eerste of tweede graad) trouwen, er mag geen sprake zijn van huwelijksdwang, beide partners dienen achttien jaar of ouder te zijn, en men mag niet reeds getrouwd zijn. Ook volgens het moslimfamilie recht zijn een huwelijk met een dergelijke bloedverwant en huwelijksdwang niet toegestaan.¹⁶ Vrouwen sluiten vooral een islamitisch huwelijk zonder een burgerlijk huwelijk aan te gaan omdat ze te jong zijn om te trouwen of omdat hun partner al getrouwd is.

In Nederland geldt de regel dat men minimaal achttien jaar oud moet zijn om een huwelijk te kunnen sluiten. Wel zijn er enkele uitzonderingen. De belangrijkste is dat als een vrouw van zestien of zeventien jaar zwanger is of al een kind heeft, ze wel een huwelijk kan sluiten.¹⁷ Ook in landen met een vorm van moslim familie recht geldt inmiddels vaak een minimumleeftijd. Zo is met de hervormingen van het familie recht in Marokko in 2004 de minimumleeftijd voor een huwelijk voor mannen en vrouwen gelijkgetrokken en op achttien jaar gesteld. Bij uitzondering is het mogelijk om jonger te trouwen, waarbij toestemming van zowel de rechter als de huwelijksvoogd van de bruid (gewoonlijk haar vader) noodzakelijk is.

Zoals eerder gemeld, is een argument voor de registratie van huwelijken in moslimlanden dat dan gecontroleerd kan worden of men de minimumleeftijd om te mogen trouwen heeft bereikt. Toch kwam en komt het wel voor dat er op jongere leeftijd een huwelijkscontract wordt gesloten. Wanneer men ook gaat samenwonen, zijn dit soort huwelijken wel bekend binnen lokale gemeenschappen, maar worden ze pas officieel geregistreerd (en in geval van zwangerschap geantedateerd) wanneer betrokkenen de wettelijke minimumleeftijd hebben bereikt. In andere gevallen wordt het huwelijk pas geconsumeerd wanneer die minimumleeftijd is bereikt en men het huwelijk ook officieel kan registreren.

Ook in Nederland komt het voor dat jonge vrouwen die nog geen achttien jaar zijn, een islamitisch huwelijk sluiten. Een bekend voorbeeld uit de pers is dat van Malika C.,

¹⁵ Zie ook de vele websites waar mensen discussiëren en elkaar advies geven over het trouwen met een buitenlandse / illegale partner in Nederland (zoals www.buitenlandsepartner.nl).

¹⁶ Volgens het islamitisch recht zijn neef-nicht huwelijken wel toegestaan. Gedurende de onderzoeksperiode was dat ook het geval in Nederland. Er is echter wetgeving in de maak om dergelijke huwelijken te verbieden vanwege een verondersteld verband met huwelijksdwang. Hier is veel kritiek op gekomen, zie bijvoorbeeld <http://standplaatswereld.nl/2009/10/30/maatregelen-tegen-huwelijksmigranten-zin-en-onzin-van-het-verbieden-van-neef-nicht-huwelijken>.

¹⁷ Een belangrijk verschil met Nederland is dat in landen met moslim familie recht het niet mogelijk is kinderen te erkennen die buitenechtelijk geboren zijn. Voor de mogelijkheden die het klassieke moslim familie recht bood zie noot 4 over *shubha* en het slapende kind.

die op zestienjarige leeftijd een dergelijk huwelijk sloot met een van de leden van de Hofstadgroep. Roex (2010: 148) wijst er in haar onderzoek onder orthodoxe moslims op dat het sluiten van islamitische huwelijken op veertien- of vijftienjarige leeftijd wel voorkomt, maar dat de meesten die dat doen achttien jaar of ouder zijn. Onder degenen die ik zelf gesproken heb, waren ook enkele vrouwen die op zestienjarige leeftijd een dergelijk huwelijk hadden gesloten of dat hadden overwogen. Dit waren meestal jonge, bekeerde moslima's, van wie de ouders zich verzetten tegen de bekering van hun dochter en de veranderingen in haar kledingstijl, zoals het dragen van een hoofddoek. Deze jonge vrouwen zagen een islamitisch huwelijk soms als een manier om het ouderlijk huis te kunnen verlaten. In dergelijke gevallen kwam het wel voor dat zo'n huwelijk snel gesloten werd, zonder dat de partners elkaar goed kenden of zich realiseerden dat ze verschillende verwachtingen van het huwelijk hadden. Zoals een jonge bekeerlinge vertelde, die op zestienjarige leeftijd was getrouwd:

“Ik ben eigenlijk veel te snel getrouwd. Ik wilde het huis uit, zodat ik mijn geloof kon praktiseren zoals ik dat wilde. Maar ik had weinig kennis van de mogelijkheden van de islam, en te weinig doorgevraagd. Hij had ook gezegd dat hij een huis zou krijgen, maar dat bleek helemaal niet te kloppen..., dus toen zat ik nog steeds thuis. Toen ben ik een maand later teruggegaan naar degene die ons had getrouwd, want die was ook mijn huwelijksvoogd. Ik heb gezegd dat het niet ging en dat ik wilde scheiden. Hij heeft toen mijn man gebeld, want die zag eigenlijk geen problemen, en hem gezegd dat hij van mij moest scheiden.”

In kringen van bekeerde moslima's realiseert men zich inmiddels dat sommige mannen die zich voordoen als een zeer religieuze 'broeder', alleen uit zijn op een kortstondige seksuele relatie en misbruik maken van de kwetsbare positie waarin jonge bekeerde moslima's zich kunnen bevinden. Men waarschuwt elkaar tegen het snel aangaan van een islamitisch huwelijk en adviseert jonge vrouwen om vooral goed na te gaan of de man wel betrouwbaar is.

Polygamie is een andere reden om alleen een islamitisch huwelijk te sluiten. In Nederland is het niet toegestaan om met meerdere partners tegelijkertijd gehuwd te zijn. Een man die al getrouwd is – in Nederland of daarbuiten – kan dus geen Nederlands burgerlijk huwelijk sluiten. Om dergelijke huwelijken tegen te gaan moet een ieder die 'enige tijd in het buitenland gewoond heeft' een verklaring van niet-gehuwd zijn overleggen, opgevraagd in de laatste woonplaats in het buitenland.¹⁸ In landen met een vorm van moslim familierecht bestaat ook regelgeving die het moeilijker maakt een polygaam huwelijk te sluiten. Zo dienen in sommige landen beide vrouwen op de hoogte te zijn van het feit dat er sprake is van een polygaam huwelijk, en heeft de eerste vrouw dan soms automatisch recht op echtscheiding (Welchman 2007: 78ff).

De relatie tussen polygamie en islamitische huwelijken is in de pers uitgebreid aan de orde gekomen naar aanleiding van het proces tegen de vermeende leden van het Hofstadnetwerk. De journalisten Janny Groen en Annieke Kranenberg hebben bijvoorbeeld uitvoerig gerapporteerd over de wijze waarop 'de vrouwen rond de Hofstadgroep' welbewust een polygaam islamitisch huwelijk aangingen en dit soms voor hun echtgenoten regelden. Ook maakten zij melding van polygamie in orthodoxe moslimkringen (*deVolkskrant* 11/11/06). Onder degenen die ik zelf heb gesproken waren geen vrouwen die om die reden een islamitisch huwelijk hadden gesloten, maar zij kenden wel enkele gevallen. Roex (2010) vermeldt eveneens dat polygamie voorkomt onder orthodoxe moslims, maar slechts in zeer geringe mate.

¹⁸<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/trouwen-samenlevingscontract-en-geregistreerd-partnerschap/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-regels-voor-een-huwelijk-in-nederland-met-een-buitenlander.html>

Ten slotte zijn er ook stellen die om pragmatische redenen geen burgerlijk huwelijk sluiten. Zij zouden een dergelijk huwelijk wel kunnen sluiten, maar geven er de voorkeur aan om dat niet te doen, omdat het voor hen financieel te ongunstig is. Zij kunnen dan bijvoorbeeld niet langer aanspraak maken op bepaalde voorzieningen, zoals een uitkering. Dit lijkt op de motivering van de eerdergenoemde weduwen in Egypte om hun huwelijk niet te registreren wanneer zij hertrouwen, namelijk het verlies van hun pensioenrechten. In de Nederlandse context is deze handelswijze te vergelijken met die van niet-islamitische stellen die wel een relatie hebben maar niet gaan trouwen of officieel samenwonen, omdat ze er financieel te veel op achteruit zouden gaan. Onder dergelijke omstandigheden sluiten moslims soms wel een islamitisch huwelijk om zo hun relatie religieus te legitimeren.

Kortom, islamitische huwelijken in Nederland legitimeren een seksuele relatie in de ogen van degenen die dergelijke huwelijken sluiten, maar hebben geen rechtsgevolgen. Dat maakt in het geval van minderjarigen dit soort huwelijken vergelijkbaar met de seksuele relaties die hun leeftijdsgenoten aangaan, en in het geval van polygamie, met buitenechtelijke relaties van een gehuwde man met een ongehuwde vrouw.¹⁹ Islamitische huwelijken kunnen gebruikt worden om jongeren op jonge leeftijd aan elkaar te binden, maar er is geen reden om aan te nemen dat er een direct verband bestaat tussen islamitische huwelijken en gedwongen huwelijken. De minderjarige meisjes die een islamitisch huwelijk sloten, deden dat bijvoorbeeld regelmatig zonder de mening, laat staan de goedkeuring van hun ouders te vragen.²⁰

4.3 Een islamitisch huwelijk als oplossing voor sociale druk

Terwijl uit het bovenstaande naar voren komt dat jonge vrouwen soms tegen de wens van hun ouders in een islamitisch huwelijk sluiten, komt het onder jonge vrouwen uit moslim migrantenfamilies ook voor dat zij juist vanwege de sociale druk uit eigen kring een islamitisch huwelijk aangaan zonder eerst een burgerlijk huwelijk te sluiten. Jonge moslims kunnen met het probleem geconfronteerd worden dat hun ouders een ander idee hebben over het wenselijke moment van trouwen dan zijzelf. Vooral in meer conservatieve kringen vindt de familie het vaak niet acceptabel dat een stel voor wat langere tijd 'alleen maar' een relatie heeft. Men vindt het al snel tijd om te gaan trouwen, terwijl de jongeren zelf nog niet het idee hebben dat ze klaar zijn om een 'echt' huwelijk te sluiten. Voor een deel van deze jongeren geldt namelijk dat zij een burgerlijk huwelijk als 'het echte huwelijk' zien. Als zij eerst een islamitisch huwelijk sluiten, is dat vooral om op die manier hun relatie voor hun familie te legitimeren. Daarnaast kunnen jongeren overgaan tot het sluiten van een islamitisch huwelijk indien de ouders het niet eens zijn met hun partnerkeuze. Door een islamitisch huwelijk te sluiten, zet een vrouw haar ouders min of meer voor het blok om het dan toch maar te accepteren.

Onder migranten komt het wel voor dat ouders, andere familieleden en soms ook de sociale omgeving, druk uitoefenen op jongeren om al snel nadat ze elkaar hebben leren kennen, over te gaan tot het sluiten van een huwelijk. Het wordt vaak als niet erg fatsoenlijk gezien wanneer een meisje een wat langduriger relatie met een jongen heeft zonder dat die op een of andere manier wordt geformaliseerd. Moslims van migrantenafkomst hechten er ook in Nederland vaak aan bepaalde tradities te volgen, bijvoorbeeld dat de man en zijn familie formeel de hand van de vrouw vragen aan haar vader. Indien alles naar wens verloopt, leidt dit dan tot een verloving. Daardoor wordt

¹⁹ In Nederland is een seksuele relatie wettelijk toegestaan vanaf zestienjarige leeftijd. In de praktijk wordt soepel met die leeftijdsgrens omgegaan. Voor jongeren tussen twaalf en zestien jaar geldt dat het een klachtdelict is, dat wil zeggen dat alleen vervolging wordt ingesteld als een van de betrokkenen een klacht indient.

²⁰ Dit bleek niet alleen uit mijn onderzoek, maar kwam ook naar voren in de publicaties van Groen en Kranenberg (2006) en van Roex (2010).

zichtbaar dat de ouders van de relatie op de hoogte zijn en ermee instemmen. Verloofden kunnen vaak al wat gemakkelijker met elkaar omgaan. Maar volgens de islam heeft een verloving eigenlijk geen betekenis, en is een intiemere relatie pas geoorloofd wanneer het huwelijkscontract is gesloten. Juist daarom kan er in moslimlanden vaak nogal wat tijd zitten tussen het sluiten van een islamitisch huwelijk (het huwelijkscontract) en de consummatie van het huwelijk (gevierd met een groot feest). In de tussenliggende periode kunnen de partners elkaar leren kennen en is het nog wat gemakkelijker om het huwelijk te verbreken.

Het sluiten van een islamitisch huwelijk door vrouwen die eigenlijk nog niet willen trouwen, kan echter niet zonder meer gezien worden als een voortzetting van een 'traditioneel patroon'. Voor deze moslimjongeren in Nederland geldt dat ze vaak wel bereid zijn zich te conformeren aan de verwachtingen van hun ouders, omdat ze hen niet willen kwetsen, maar dat ze tegelijkertijd zijn opgegroeid in een omgeving die er andere omgangsvormen tussen de seksen op na houdt. Voor velen van deze jongeren is het vanzelfsprekender om op een vriendschappelijke manier met de andere sekse om te gaan. Zij zijn niet bereid om al heel snel een nog prille relatie te formaliseren door een burgerlijk huwelijk te sluiten, juist omdat ze het burgerlijk huwelijk eigenlijk als het echte huwelijk zien. Het sluiten van een islamitisch huwelijk kan dan als compromis werken, want de oudere generatie hecht juist vaker de meeste waarde aan het islamitische huwelijk.

Vanwege de commotie over islamitische huwelijken is het inmiddels wel moeilijker geworden om een imam te vinden die bereid is om een islamitisch huwelijk te sluiten zonder dat daar een burgerlijk huwelijk aan vooraf is gegaan. De imam is kan hiervoor strafrechtelijk vervolgd worden. Er zijn dan ook regelmatig vragen op internetfora te vinden over de mogelijkheid om een islamitisch huwelijk te sluiten. Er is dan altijd al snel iemand die erop wijst dat er volgens de wet eerst een burgerlijk huwelijk moet worden gesloten. Hoewel het volgens het moslim familierecht niet noodzakelijk is een huwelijk in de aanwezigheid van een imam of in een moskee te sluiten, hebben veel moslims in Nederland daar wel een sterke voorkeur voor. Zoals een Marokkaans-Nederlandse vrouw uitlegde:

"Het zou wel ontzettend dom zijn om zonder imam te trouwen, want wie autoriseert het huwelijk dan? Die getuigen verdwijnen weer, en als je dan zwanger bent, dan kan de man gewoon ontkennen dat hij met je getrouwd is."

Voor sommigen is de oplossing om dan maar in het land van herkomst te trouwen.²¹ Een Marokkaans-Nederlandse studente van midden twintig zette haar overwegingen als volgt uiteen:

"Je kunt hier niet lang een relatie hebben zonder getrouwd te zijn. En aan echt trouwen waren we nog helemaal niet toe! Ja, dat is trouwen hier voor de burgerlijke stand, en dat moet nu eerst voor je islamitisch kan trouwen. We dachten, we gaan gewoon in Marokko trouwen. Zo'n huwelijk daar, dat voelt toch helemaal niet als echt getrouwd zijn... Je zet alleen je vingerafdruk op een papiertje... Dat hebben we toen gedaan."

Maar het probleem is dat een huwelijk in Marokko of een ander moslimland helemaal niet zo vrijblijvend is als jongeren hier soms denken. Ze komen dan terecht in een situatie waarvan ze de spelregels niet goed kennen. Terwijl in hun ogen een in Marokko gesloten huwelijk geen 'echt huwelijk' is, kijken de Marokkaanse én de Nederlandse autoriteiten daar anders naar. Het feit dat het een juridisch geldige verbintenis is, kan vrouwen voor onverwachte problemen plaatsen wanneer ze dit huwelijk vervolgens willen verbreken. Zoals dezelfde vrouw uitlegde:

²¹ Een huwelijk op de ambassade sluiten kan ook niet meer, omdat ook daar gevraagd wordt naar het bewijs dat een burgerlijk huwelijk gesloten is.

“Na een tijdje was duidelijk dat we toch niet bij elkaar pasten. Maar de echtscheiding bleek meer voeten in de aarde te hebben dan ik ooit had gedacht. Want hij wilde geen moeite doen voor een scheiding. Het had heel gemakkelijk in een dagje geregeld kunnen worden, als hij maar bereid was geweest mee te komen, maar dat was hij niet. Gelukkig had ik hulp van mijn familie, ook in Marokko, maar het heeft toch nog twee jaar geduurd voor het huwelijk ontbonden was...”

Een islamitisch huwelijk kan ook ingezet worden wanneer ouders het niet eens zijn met de partnerkeuze van hun dochters. In het algemeen hebben jongeren een grotere vrijheid bij het kiezen van een huwelijkspartner dan de generaties voor hen. Steeds minder migrantenouders pogen hun kinderen te dwingen tot een huwelijk waar deze zich niet in kunnen vinden (De Koning en Bartels 2004; Storms en Bartels 2008). Maar het komt wel voor dat de ouders zich verzetten tegen de keuze die de jongere gemaakt heeft, soms omdat ze nog steeds hopen dat deze zal trouwen met een partner die de ouders op het oog hebben, maar vaker omdat het gaat om een partner waar de ouders zich absoluut niet in kunnen vinden, bijvoorbeeld iemand van een andere etnische achtergrond. Hoewel ook dit soort huwelijken geleidelijk aan meer geaccepteerd is ('als hij maar moslim is'), zijn er echter nog steeds ouders die weinig vertrouwen hebben in bijvoorbeeld een bekeerde echtgenoot.

In dergelijke gevallen komt het voor dat jonge vrouwen het islamitisch huwelijk gebruiken als een manier om het huwelijk met een partner van hun keuze te forceren. Zeker als daar dan ook nog een gerespecteerde imam bij betrokken is, kan de familie zo over de streep worden getrokken.

“Ik had een Nederlandse man leren kennen. Hij had al interesse in de islam, maar toen is hij zich echt gaan bekeren. Maar mijn familie wilde hem toch niet accepteren. Hij ziet er ook nog heel Hollands uit, hij is blond en heeft geen baard... Je ziet helemaal niet aan hem dat hij moslim is. Daarom waren ze bang voor wat de gemeenschap hierover zou zeggen... Het is dankzij een bevriende imam toch nog goed gekomen. Die heeft ons eerst islamitisch getrouwd. Hij trad zelf op als mijn huwelijksvoogd, want mijn vader hoopte nog steeds dat het wel over zou gaan. De familie had ook gezegd dat als ik met hem zou trouwen, ze me niet meer zouden kennen... Die imam heeft wel eerst allerlei vragen gesteld om te zien of het wel een weloverwogen beslissing was, want hij voelde zich verantwoordelijk. En hij wilde het alleen doen als we een contract zouden opstellen bij een notaris. Daarna is hij met mijn ouders gaan praten. Ja, die hadden zoiets van, nou het huwelijk gesloten is kunnen we er ook niets meer aan doen.”

In dit soort gevallen van sociale druk maken vrouwen strategisch gebruik van het islamitisch huwelijk om op die manier de verschillen in opvattingen van henzelf en hun ouders te overbruggen over met wie en wanneer ze willen trouwen.

Bij Nederlandse bekeerde moslima's werkt sociale druk op een andere manier. Daar kan het een motivering zijn om een door beide partners gewenst burgerlijk huwelijk voorlopig nog niet te sluiten. Het komt nogal eens voor dat ouders er grote moeite mee hebben als hun dochter met 'een buitenlander' wil trouwen. Dat speelt vaak in nog sterkere mate als het gaat om een moslim. Het jonge stel kan er dan voor kiezen om (vooral nog) geen burgerlijk huwelijk te sluiten, omdat men de gevoelens van de ouders niet wil kwetsen. Wanneer religie voor hen belangrijk is, legitimeren de jongeren zelf hun relatie door een islamitisch huwelijk te sluiten. Soms weten de ouders hier helemaal niet vanaf, en indien dat wel het geval is, vinden ze het vaak geen echt huwelijk, want dat associëren ze met het burgerlijk huwelijk. Zoals een Nederlandse bekeerlinge vertelde:

“We zijn eigenlijk wel van plan te zijner tijd ook voor de wet te trouwen. Op die manier is alles toch goed geregeld. Maar ik weet nog niet hoe we dat gaan doen. Mijn bekering vonden ze nog niet zo erg, maar dat ik een hoofddoek ging dragen... Waar zij wonen, daar zijn helemaal geen allochtonen of moslims. Als ik naar mijn ouders ga, doe ik mijn hoofddoek halverwege af, want dat is het niet waard. Ik ga er een paar keer per jaar heen, en mijn moeder zou daar niet tegen kunnen. Het is een klein dorp, en de mensen zouden daar allemaal over gaan praten. Hoe moet ik dat dan doen als we op het stadhuis gaan trouwen?”

Haar ouders wisten overigens wel dat ze een moslimpartner had, en ze had haar moeder ook al eens verteld dat ze islamitisch getrouwd was. Daar had haar moeder geen moeite mee, omdat ze dat toch niet als een echt huwelijk beschouwde. Soms duiden bekeerlingen hun islamitisch huwelijk ten opzichte van hun ouders en familie ook wel met een wat ‘lichtere’ term aan, door het bijvoorbeeld een verloving te noemen.

4.4 Een islamitisch huwelijk als uitgesproken positieve keuze

Naast degenen die geen burgerlijk huwelijk kunnen sluiten, en degenen die eerst een islamitisch huwelijk sluiten om op die manier problemen met hun familie te vermijden, is er ook een categorie voor wie het islamitisch huwelijk een uitgesproken positieve keuze is. Dat wil overigens niet zeggen dat deze vrouwen zich verzetten tegen het sluiten van een burgerlijk huwelijk. Veel van hen doen dit op een gegeven moment wel, vooral omdat het de gemakkelijkste manier is om een aantal zaken te regelen, zoals het ouderschap en pensioenrechten.

Vooraf voor strikt orthodoxe moslims, de categorie die vaak onderwerp van publiek en parlementair debat is geweest, geldt dat zij zeer veel waarde hechten aan het islamitisch huwelijk. De manier waarop de kennismaking verloopt en de wijze waarop het huwelijksfeest wordt gevierd, wijken in deze kringen af van zowel het doorsnee Nederlandse als het doorsnee migrantenhuwelijk. Dat geldt evenzeer voor huwelijken van bekeerlingen als voor huwelijken van geboren moslima’s. Zij proberen zoveel mogelijk het hele huwelijksproces volgens streng orthodoxe regels te laten verlopen.

Dat betekent bijvoorbeeld dat ze gedurende de kennismakingsperiode zo zorgvuldig mogelijk de regels van de seksescheiding in acht nemen. Partners ontmoeten elkaar niet privé maar alleen in het bijzijn van anderen. Zodra het er na een beperkt aantal ontmoetingen (vaak naast telefonisch en internetcontact) naar uit ziet dat het een relatie zou kunnen worden, gaat men al snel over op het uitwisselen van ideeën over het huwelijk om tot duidelijke afspraken vooraf te komen. Een enkele keer worden deze ook schriftelijk vastgelegd als huwelijksvoorwaarden, maar vaker gaat het om mondelinge afspraken, bijvoorbeeld of men de intentie heeft om naar een moslimland te verhuizen. Ten slotte gaat men in eigen kring op zoek naar iemand ‘met veel islamitische kennis’ om het huwelijkscontract te sluiten. Dat is met name van belang bij bekeerde meisjes. Omdat hun vader als niet-moslim niet als huwelijksvoogd op kan treden, ligt er een zware verantwoordelijkheid op degene die deze rol vervult.

Geboren moslima’s wijzen er nadrukkelijk op dat een dergelijk huwelijk geen ‘traditioneel gearrangeerd etnisch huwelijk’ is, waarbij de ouders zich met de partnerkeuze bemoeien en waarbij familierelaties of materiële zaken van belang zijn. Met name wanneer de ouders zelf niet erg praktiserend zijn, zijn ze er vaak op tegen als hun dochter met een man wil trouwen die dat duidelijk wel is. Maar als hun dochter voet bij stuk houdt, kunnen ze er weinig aan doen. Zoals een jonge Marokkaans-Nederlandse vrouw kernachtig samenvatte:

“Mijn familie was erop tegen, maar ik heb gezegd, ik wil gewoon met hem trouwen. Ik voelde dat hij de juiste persoon was. Op een gegeven moment kunnen ze niet veel anders doen dan zeggen, ja het is goed.”

Voor Nederlandse bekeerlingen is een dergelijke periode van kennismaking iets heel nieuws. Een Nederlandse bekeerlinge van midden twintig vertelde:

“We hebben alles besproken, wat je verwacht van het huwelijk, over het opvoeden van de kinderen, heel zakelijk allemaal. Dat is eigenlijk heel prettig, het is gewoon onderhandelen, maar je kunt wel precies naar voren brengen wat je belangrijk vindt.”

Na het sluiten van het contract volgt er heel snel een huwelijksfeest, soms op dezelfde dag. Vanwege de strengere opvattingen over wat wel en niet is toegestaan, is het vaak een veel minder uitbundige aangelegenheid dan gebruikelijk bij huwelijksfeesten van Marokkaanse en Turkse Nederlanders. Bij de feestelijkheden wordt de seksescheiding streng in acht genomen. In plaats van een cateringbedrijf in te huren, zorgen familie en vrienden voor een gemeenschappelijke maaltijd (*walima*), die thuis of in de moskee wordt genuttigd. Er wordt minder geld besteed aan kleding en alles wat daar bijkomt (make-up, sieraden, kapper), er wordt geen muziekband ingehuurd, maar vriendinnen zingen religieuze hymnen (*anashied*) begeleid door een drum (*daff*) en er wordt uit de Koran geciteerd. Kortom, de feestelijkheden zijn vaak kleinschaliger en veel minder gecommmercialiseerd.

Wanneer deze vrouwen op een later moment alsnog een burgerlijk huwelijk sluiten, dan is dat vooral een administratieve handeling. Dat geldt ook wanneer ze vervolgens dat huwelijk registreren op het consulaat. In hun pragmatische omgang met het burgerlijk huwelijk lijken ze veel op andere Nederlandse stellen die er na een periode van samenwonen, om praktische redenen voor kiezen om een burgerlijk huwelijk te sluiten. Hun opvatting dat het religieuze huwelijk het echte huwelijk is en het burgerlijk huwelijk slechts een administratieve handeling, delen ze bijvoorbeeld met praktiserende rooms-katholieken.

4.5 Sjiitische huwelijken voor een bepaalde tijd

Een specifieke vorm van ongeregistreerde islamitische huwelijken in Nederland zijn de huwelijken die sjiieten sluiten voor een bepaalde periode. De meeste sjiieten in Nederland zijn afkomstig uit Irak, Iran, Afghanistan en Pakistan. Zij vormen een minderheid van ongeveer tien procent binnen de moslimgemeenschap in Nederland.²² De mate waarin de islam voor hen in het dagelijks leven een rol speelt, verschilt sterk. Voor sjiieten van Iraanse afkomst geldt bijvoorbeeld dat velen van hen na de islamitische revolutie naar Nederland zijn gevlucht. Ook indien de islam nog wel een rol in hun leven speelt, geldt dat vaak niet voor het islamitisch familierecht. Voor degenen van Irakese afkomst geldt dat zij vaak uit het zuidelijk deel van Irak naar Nederland zijn gevlucht om te ontkomen aan het regime van Saddam Hussein, nadat deze de sjiitische opstand in 1991 in Zuid-Irak had neergeslagen. Voor hen is de islam vaak juist wel een belangrijk richtsnoer in het leven (Sharif 2003).

Sjiieten in Nederland maken een duidelijk onderscheid tussen huwelijksluitingen voor bepaalde en onbepaalde tijd. Terwijl huwelijken voor bepaalde tijd heel informeel worden geregeld, ligt dat anders bij huwelijken voor onbepaalde tijd. Daarbij spelen juist ceremonie en feestelijkheden een belangrijke rol, is vaak een religieuze gezagsdrager betrokken en wordt waarde gehecht aan de aanwezigheid van getuigen. Dat is niet het geval bij huwelijken voor bepaalde tijd. De betekenis die een dergelijk

²² De Turkse alevieten, die ook tot de sjiieten worden gerekend, hebben een andere geschiedenis en hun religieuze gebruiken wijken aanzienlijk af van die van de hier genoemde groepen.

huwelijk heeft voor de betrokken vrouwen, hangt in sterke mate samen met hun religieuze en etnische achtergrond. In het volgende maak ik daarom onderscheid tussen vrouwen die geen moslim zijn als ze een tijdelijk huwelijk sluiten en de nieuwe en geboren moslima's.

Wanneer sjiitische mannen in Nederland een tijdelijk huwelijk sluiten, doen zij dat vaak met etnisch-Nederlandse vrouwen die op dat moment zelf geen moslim zijn. In dergelijke gevallen heeft een tijdelijk huwelijk voor de betrokken mannen een uitgesproken religieuze betekenis. Zij gaan een dergelijk huwelijk aan omdat ze het niet met hun geweten in overeenstemming kunnen brengen om een relatie met een vrouw te hebben zonder met haar getrouwd te zijn. Door middel van een tijdelijk huwelijk wordt deze relatie dan islamitisch acceptabel (zie ook Al-Haidari 2001). De Nederlandse situatie verschilt daarmee sterk van die in bijvoorbeeld Iran. Daar nemen ook jongeren die zelf niet overtuigd zijn van de waarde van het islamitisch huwelijk hun toevlucht tot een tijdelijk huwelijk, omdat een buitenechtelijke seksuele relatie strafbaar is.

Voor de betrokken Nederlandse vrouwen gelden dergelijke religieuze overwegingen niet. Zij hebben aanvankelijk maar een vaag idee over wat een tijdelijk huwelijk eigenlijk inhoudt, en stemmen er vaak alleen mee in omdat hun partner er blijkbaar waarde aan hecht en het een heel eenvoudig ritueel is. Zoals een studente vertelde:

"Al snel na het eerste afspraakje, ik kende hem toen net een paar weken, voelde hij zich ongemakkelijk. Hij zei: 'Ik mag eigenlijk geen relatie hebben zonder een huwelijk.' Toen hebben we direct een tijdelijk huwelijk gesloten."

Deze tijdelijke huwelijken worden op heel informele wijze gesloten. Beide partners dienen een bepaalde formule uit te spreken, waarbij de vrouw ook aangeeft voor hoelang ze het huwelijk aangaat en wat zij als bruidsgift wenst te ontvangen. Dezelfde studente:

"Ik mocht de tijdsduur en de bruidsgift bepalen. 'Twee weken', zei ik toen. Wist ik veel, ik had geen idee wat normaal was. Ik dacht eerst maar eens even kijken. En ik wilde wel een zonnebril. Na twee weken kun je dan weer kiezen of je het wilt verlengen. We hebben het nog een paar keer verlengd, steeds voor een langere periode."

Veel van deze Nederlandse vrouwen zijn helemaal niet bereid om zich officieel te committeren aan een partner die ze pas sinds kort kennen. Een tijdelijk huwelijk is dan, juist omdat het zo informeel is en geen rechtsgevolgen heeft, het maximum dat ze acceptabel vinden. En soms vinden ze dat al een hele stap. Dat gold bijvoorbeeld voor een zestienjarige scholiere, die haar man had leren kennen toen ze een bijbaantje had als vakkenvuller. Toen ze bevriend raakten, wilde hij al heel snel een tijdelijk huwelijk sluiten, omdat hij zonder een dergelijke verbintenis niet met een meisje om kon gaan. Pas na uitvoerige consultatie met haar ouders, en nadat haar partner zich had voorgesteld en aan hen had uitgelegd wat een dergelijk huwelijk inhoudt, heeft ze ermee ingestemd. Terugkijkend op die periode, zag ze wel de voordelen van een tijdelijk huwelijk boven een gewone verkering. "Het vraagt toch een groter commitment, het maakt het serieuzer". En toen ze op een gegeven moment relatieproblemen hadden, was "de drempel toch hoger om het uit te maken."

Er zijn ook Nederlandse vrouwen die, vooral als ze hun partner langer kennen, toch liever ook een burgerlijk huwelijk zouden sluiten. Juist vanwege het informele karakter vinden ze een huwelijk voor bepaalde tijd dan eigenlijk niet officieel genoeg. Dat werd bijvoorbeeld duidelijk uit het verhaal van een vrouw met een streng christelijke achtergrond: "Dat vind ik toch best belangrijk. Gewoon een papiertje van het gemeentehuis. In die zin echt officieel..." Juist om het toch een wat officiëler karakter te geven vroeg ze een ring als huwelijksgift. Aan haar vrienden legde ze uit dat het ging om "een soort huwelijk, het is wel een officieel iets. Maar ja, niet helemaal

officieel, omdat er geen getuigen of geen sjeik of zo bij is.”²³ Uit haar verhaal blijkt echter ook dat haar man geen burgerlijk huwelijk met haar zou kunnen sluiten, omdat hij in het land van herkomst getrouwd is met zijn nicht van wie hij moeilijk zou kunnen scheiden. Bovendien zou, zoals ze zelf benadrukte, haar streng christelijke familie noch de kerk het accepteren als ze met een moslim trouwde.

Uit het bovenstaande blijkt dat de risico's die Haeri (1989) signaleert voor Iraanse vrouwen die een tijdelijk huwelijk aangaan, veel minder voor Nederlandse vrouwen spelen. In Iran wordt een groter belang gehecht aan de maagdelijkheid van vrouwen bij het huwelijk. Daarom vinden ook veel rechtsgeleerden een tijdelijk huwelijk met een vrouw die niet eerder getrouwd is geweest, afkeurenswaardig (Mervin 2008). Bovendien is het feit dat een vrouw minder financiële rechten heeft binnen een tijdelijk huwelijk in de Iraanse context vaak ongunstiger, omdat veel vrouwen daar niet over een financieel vangnet beschikken. Dergelijke overwegingen spelen voor Nederlandse vrouwen veel minder. Juist omdat de betrokken mannen veel waarde hechten aan het islamitisch familierecht, en vrouwen zich zeker in het begin van een relatie niet formeel willen binden, is een tijdelijk huwelijk vaak voor beiden een geschikte oplossing. Wanneer relaties langer duren, blijken ze in de praktijk vaak te worden omgezet in een permanent islamitisch huwelijk en een burgerlijk huwelijk.

Het komt wel voor dat vrouwen die alleen een tijdelijk huwelijk hebben gesloten omdat hun partner daar waarde aan hechtte, hier op een gegeven ogenblik ook zelf de voordelen van inzien. Vooral wanneer ze zich meer tot de islam aangetrokken gaan voelen en daadwerkelijk tot bekering overgaan, worden huwelijken een serieuze zaak. Vaak wordt het dan ook een punt van discussie of het toch niet beter is een huwelijk voor onbepaalde tijd te sluiten. Men is zich ervan bewust dat volgens de sjiitische islam de intentie waarmee men een tijdelijk huwelijk sluit van groot belang.²⁴ Wanneer men het eigenlijk als een permanent huwelijk beschouwt, is het niet gepast om een tijdelijk huwelijk steeds maar weer te verlengen. Zoals een bekeerde moslima vertelde:

“Als je de intentie hebt voor een vast huwelijk, dan moet je dat ook doen. Je moet elkaar niet aan het lijntje houden. Leidt het wel of niet ergens naartoe? Bij ons is het eigenlijk vooral gemakzucht dat we dat nog niet gedaan hebben. Je moet dat allemaal regelen, een sjeik vinden en zo. Mijn man is daar niet zo actief in.”

Maar terwijl een islamitisch huwelijk voor soennieten 'gemakkelijk te regelen' is, geldt datzelfde niet voor sjiieten.

“Voor hen zit er zo ongeveer op iedere straathoek wel een moskee waar ze heen kunnen gaan om een islamitisch huwelijk te sluiten. Maar er zijn maar heel weinig sjiitische moskeeën in Nederland.”

Bovendien worden etnisch-Nederlandse bekeerlingen zich er ook meer van bewust van dat onder vrouwen uit migrantenfamilies het tijdelijk huwelijk vaak een negatieve connotatie heeft.

“Het wordt vaak wel als schande gezien binnen de Irakese gemeenschap. Onder Nederlandse sjiieten vertel ik wel dat ik tijdelijk getrouwd ben, ik vind ook dat er wel meer openheid over mag komen. Wat hebben mensen erover te zeggen, als het *halal* is en God het goedkeurt? Aan sommige Irakese meiden kan ik het ook nog wel vertellen, maar het is vaak gemakkelijker om maar gewoon te zeggen dat je getrouwd bent. Een vriendin van me, die net moslim

²³ Deze case is afkomstig uit de ongepubliceerde doctoraalscriptie van Eva Al-Haidari, 2001.

²⁴ Zie ook de discussie in Mir-Hosseini (1994: 62ff) voor het belang van intentie in een rechtszaak over een tijdelijk huwelijk in Iran.

was, vertelde het wel, en dan krijg je toch wel heel erg het gevoel dat het als een tweederangshuwelijk wordt gezien... En aan soennieten vertel ik het zeker niet, die vinden je dan al snel een hoer.”

Bekeerde Nederlandse sjiieten zijn zich er sterk van bewust dat ze niet alleen als moslim een religieuze minderheid binnen Nederland vormen, en als sjiiet een minderheid binnen de moslimgemeenschap, maar dat ze daarnaast als bekeerling ook nog eens een specifieke positie onder sjiitische moslims innemen.

De ambivalentie van vrouwen over het tijdelijk huwelijk blijkt ook uit hun opmerkingen dat mannen er soms misbruik van maken door op die manier met een groot aantal vrouwen een seksuele relatie aan te gaan. Volgens hen is de bedoeling van een tijdelijk huwelijk dat je elkaar op die manier beter kunt leren kennen zonder aan alle verplichtingen van een huwelijk vast te zitten, maar niet dat mannen zomaar allerlei relaties aangaan. Met enige regelmaat zijn er dan ook verhalen op internet te vinden van vrouwen, vaak jonge soennitische meisjes, die zich tot een tijdelijk huwelijk hebben laten verleiden door sjiitische jongens. Ook op sjiitische websites wordt gewaarschuwd voor 'foute mannen'.²⁵

5. Conclusie

Zowel in landen met een moslimmeerderheid als in Nederland worden vrouwen die een ongeregistreerd islamitisch huwelijk sluiten, in het publieke debat vooral gezien als misleide slachtoffers. Er wordt van uitgegaan dat ongeregistreerde islamitische huwelijken tot allerlei misstanden leiden, variërend van huwelijken van heel jonge meisjes en polygame huwelijken tot gedwongen huwelijken en seksuele uitbuiting. In moslimlanden worden dergelijke misstanden vooral in verband gebracht met gewetenloze mannen die vrouwen verleiden tot een ongeregistreerd huwelijk en rijke buitenlanders die misbruik maken van de arme lokale bevolking. In Nederland zou het vooral gaan om extremistische moslims die jonge vrouwen rekruteren of salafistische imams die zo 'de sharia' willen invoeren.

Terwijl in landen met een moslimmeerderheid ongeregistreerde islamitische huwelijken als problematisch worden beschouwd omdat zij de controle van de staat en van de oudere generatie over jongeren en hun seksualiteit ondermijnen, worden deze huwelijken in Nederland als probleem gezien omdat het *islamitische* huwelijken zijn. In Nederland zijn buitenechtelijke seksuele relaties niet strafbaar, en vanaf de jaren zestig is het ongehuwd samenwonen snel breder geaccepteerd. Dit wordt wel aangeduid met 'de informalisering van het huwelijk' (Latten 2004). Terwijl velen in Nederland een pragmatische houding ten opzichte van het burgerlijk huwelijk aannemen, krijgt datzelfde burgerlijk huwelijk wel een sterke ideologische betekenis wanneer er eerst of alleen een islamitisch huwelijk wordt gesloten. Zo'n islamitisch huwelijk wordt dan al snel gezien als een teken van radicalisering of een weigering te integreren.

In de praktijk blijkt echter dat vrouwen in Nederland een grote verscheidenheid aan motieven hebben om een islamitisch huwelijk aan te gaan zonder daaraan voorafgaand een burgerlijk huwelijk te sluiten. Soms zouden beide partijen dat laatste graag doen, maar hebben ze niet de juiste papieren en kunnen ze die ook niet krijgen, of alleen indien ze daar veel tijd en geld aan besteden. In andere gevallen voldoet men niet aan de voorwaarden voor een burgerlijk huwelijk. Hierbij gaat het vooral om vrouwen die de minimumleeftijd van achttien jaar nog niet hebben bereikt, of om

²⁵ Op www.shiachat.com is er bijvoorbeeld op het gedeelte over 'social, family and marriage issues' een tijdlang een waarschuwing geplaatst 'beware of perverts'.

mannen die al getrouwd zijn. Soms ook vindt men het te onvoordelig om een burgerlijk huwelijk te sluiten omdat men daar financieel veel op verliest. Onder bekeerde vrouwen komt het voor dat men geen burgerlijk huwelijk sluit om de ouders niet te kwetsen. Vaak besluit men op een later moment alsnog officieel te trouwen, wanneer bijvoorbeeld de minimumleeftijd bereikt is, het financieel niet langer onvoordelig is of wanneer de ouders aan het idee van een huwelijk gewend zijn geraakt.

Maar waarom sluit men dan wel een islamitisch huwelijk? Het antwoord op deze vraag is dat men dat doet omdat of de betrokkenen zelf of mensen in hun omgeving – hun partner, ouders en familie – het belangrijk vinden om een relatie religieus te legitimeren. Onder jongeren zijn in grote lijnen twee trends te onderscheiden. Enerzijds zijn er vrouwen die het islamitisch huwelijk gebruiken om te manoeuvreren tussen hun eigen verlangens en de gevoelens van hun ouders. Voor vrouwen uit moslim migrantenfamilies is het een manier om een relatie te hebben zonder de voor hun gevoel vaak meer definitieve stap te zetten van het burgerlijk huwelijk. Juist omdat zijzelf en hun ouders verschillende waarde hechten aan het islamitisch (en het burgerlijk) huwelijk, kan dit een compromisoplossing zijn. Voor de ouders is het islamitisch huwelijk het belangrijkste, voor deze jonge vrouwen is dat het burgerlijk huwelijk. Anderzijds zijn er jongeren – onder wie bekeerlingen – die juist heel bewust voor een islamitisch huwelijk kiezen, omdat dat voor hen de enig aanvaardbare relatievorm is. Ten slotte geldt voor de veel kleinere groep sjiitische moslims dat een tijdelijk islamitisch huwelijk een goede oplossing is voor religieuze mannen die een relatie krijgen met een niet-islamitische vrouw. Terwijl het voor de betrokken mannen een verkering legitimeert, zien de vrouwen het niet als een echt huwelijk, waarvoor ze nog lang niet klaar zouden zijn. Wel worden zij zich bewust van de gevoeligheden die spelen rond dergelijke huwelijken indien ze zelf moslim worden en meer contact hebben met sjiitische vrouwen van migrantenafkomst.

In veel gevallen sluiten vrouwen welbewust een islamitisch huwelijk of beschouwen ze dit als de beste optie binnen de gegeven mogelijkheden. Bekeerlingen sluiten geen burgerlijk huwelijk om hun familie niet te kwetsen. Vrouwen met een islamitische migrantenachtergrond sluiten om dezelfde reden eerst een islamitisch huwelijk. Vrouwen met een streng orthodoxe geloofsopvatting kiezen bewust voor een islamitisch huwelijk en niet-islamitische vrouwen hebben geen probleem met een tijdelijk huwelijk, omdat ze er weinig waarde aan hechten. Er kan bij een islamitisch huwelijk zeker sprake zijn van beïnvloeding, sociale druk of zelfs dwang, maar dat kan ook het geval zijn bij een burgerlijk huwelijk of een buitenechtelijke relatie. Zoals ook het materiaal over ongeregistreerde huwelijken in moslimlanden laat zien, speelt bij al deze verschillende relatievormen de uitgangspositie van de betrokken vrouwen een belangrijke rol. Wanneer zij zich in een zwakke juridische, economische of sociale positie bevinden, zijn zij veel kwetsbaarder dan wanneer zij goed opgeleid zijn, deel uitmaken van een sterk sociaal netwerk en een financieel vangnet hebben. Onder dergelijke omstandigheden zijn ze beter in staat om een islamitisch huwelijk aan te gaan dat past bij hun wensen en verlangens.

LITERATUUR:

Abaza, Mona (2001), 'Perceptions of urfi marriage in the Egyptian press', *ISIM Newsletter* 7: 20-1.

Abou el Magd, Nadia (2009), 'Outcry in Egypt over "marriage tourism"', *The National* 17 August 2009. <http://www.thenational.ae/news/worldwide/africa/outcry-in-egypt-over-marriage-tourism>

Adel, Riham (2009), 'Married, or maybe not', *Al-Ahram Weekly Online* <http://weekly.ahram.org.eg/2009/976/feature.htm>

AIVD (2007), *De radicale da'wa. De opkomst van het neo-radicalisme in Nederland*. Den Haag: AIVD

Al-Haidari, Eva (2001), *Vernuftige verhoudingen. Opvattingen over het tijdelijk huwelijk in West-Europa*. Universiteit van Amsterdam, doctoraalscriptie

Arabi, Oussama (2001), *Studies in modern Islamic law and jurisprudence*. The Hague, London, New York: Kluwer.

Bahgat, Hossam and Wesal Afifi (2008), 'Sexuality Politics in Egypt' in Richard Parker, Rosalind Petchesky and Robert Sember, eds., *SexPolitics – Report from the Front Lines*. <http://www.sxpolitics.org/frontlines/book/pdf/sekspolitics.pdf>

Bedner, Adriaan en Stijn van Huis (2010), 'Plurality of marriage law and marriage registration for Muslims in Indonesia: A plea for pragmatism,' *Utrecht Law Review* 6, 2: 175-191.

Deeb, Lara (2010), 'Sayyid Muhammad Husayn Fadlallah and Shi'a Youth in Lebanon', *Journal of Shi'a Islamic Studies* 3, 4: 405-26.

Dessing, Nathal (1999), 'Continuïteit en verandering in de huwelijksluiting bij Turkse, Marokkaanse en Surinaamse moslims in Nederland', *Recht van de Islam* 16: 59-81.

El-Tawila, Saher, and Zeinab Khadr (2004), *Patterns of marriage and family formation among youth in Egypt, 2004*. Cairo: National Population Council and Cairo University.

Groen, Janny en Annieke Kranenberg (2006), *Strijdsters van Allah. Radicale moslima's en het Hofstadnetwerk*. Amsterdam: Meulenhoff

Hasso, Frances (2011), *Consuming desires. Family crisis and the state in the Middle East*. Stanford: Stanford University Press.

Haeri, Shahla (1989), *Law of desire: Temporary marriage in Iran*. London: I.B. Tauris.

Haeri, Shahla (1994), 'Temporary marriage: An Islamic discourse on female sexuality in Iran', in *In the eye of the storm: Women in post-revolutionary Iran*, ed. by Mahnaz Afkhami and Erika Friedl. London: I.B. Tauris. Pp 98-115.

Jansen, Willy (2000), 'Sleeping in the womb: protracted pregnancies in the Maghreb', *The Muslim World* 90, 1-2: 218-37.

Jordens-Cotran, Leila (2000), *Het Marokkaanse familierecht en de Nederlandse rechtspraktijk*. Utrecht: Forum.

Karkabi, Nadeem (2008), *Couples in the global margins: Sexuality and marriage between local men and western women in Dahab (South Sinai)*, MA thesis, University of Haifa.

- Koning, Martijn de, en Edien Bartels (2004), *Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken bij Marokkaanse, Turkse en Hindoestaanse Nederlanders*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Latten, Jan, 2004, 'Trends in samenwonen en trouwen. De schone schijn van burgerlijke staat', *CBS Bevolkingstrends* 25, 4: 46-60.
- Leun, Joanne van der, en Avalon Leupen (2009), *Informeel huwelijken in Nederland : een exploratieve studie*. Leiden : Universiteit Leiden.
- Mervin, Sabrina (2008), 'Normes religieuses et loi du silence: le mariage temporaire chez les chiites du Liban', in Barbara Driessens, dir., *Les métamorphoses du mariage au Moyen-Orient*. Beyrouth: Ifpo. Pp. 47-58.
- Mir-Hosseini, Ziba (1993), *Marriage on trial*. London: I.B. Tauris.
- Mir-Hosseini, Ziba (1994), 'Strategies of Selection: Differing Notions of Marriage in Iran and Morocco', in El-Solh, Camillia Fawzi and Judy Mabro, eds., *Muslim Women's Choices: Religious Belief and Social Reality*. Providence/Oxford: Berg. Pp. 55-73.
- Moors, Annelies (1995), *Women, property and Islam: Palestinian experiences 1920-1990*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moors, Annelies (2013), 'Unregistered Islamic marriages: Anxieties about sexuality and Islam', in Maurits Berger (ed.), *The Application of Sharia in the West*. Leiden University Press, pp. 141-164.
- NCTb (2006), *Informeel islamitische huwelijken. Het verschijnsel en de (veiligheids)risico's*. Den Haag: NCTb.
- Osman, Magued and Laila Shahd (2003), 'Age discrepant marriages in Egypt', in Nicholas Hopkins, ed., *The new Arab family*. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Rashad, Hoda, Magued Osman and Farzaneh Roudi-Fahimi (2005), *Marriage in the Arab world*. Washington: Population Reference Bureau.
- Roex, Ineke, Sjeff van Stiphout en Jean Tillie (2010), *Salafisme in Nederland. Aard, omvang en dreiging*. Amsterdam: IMES (in opdracht van de NCTb).
- Shahrani, Shahreena (2010), *The social (re)construction of 'urfi marriage*. Ohio: MA Thesis Ohio State University.
- Sharif, Tayba (2003), *Resistance and remembrance: History-telling of the Iraqi Shi'ite Arab refugees women and their families in the Netherlands*. PhD thesis, University of Amsterdam.
- Singerman, Diane and Barbara Ibrahim (2003), 'The costs of marriage in Egypt: A hidden dimension in the new Arab demography.' *Cairo Papers in Social Science* 24, 1: 80-116.
- Sonneveld, Nadia (2009), *Khul' divorce in Egypt. Public debates, judicial practices, and everyday life*. PhD thesis, Amsterdam University.
- Storms, Oka, en Edien Bartels (2008), *De keuze van een huwelijkspartner: Onderzoek naar partnerkeuze onder nieuwe Amsterdammers*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Tucker, Judith (1997), *In the house of the law: Gender and Islamic law in Ottoman Syria and Palestine*. Berkeley: University of California Press.

Walby, Joanne (2010), 'Extended holiday in Hurghada: Russian migrant women and 'urfi marriage'', *Surfacing* 3, 1: 39-70.

Welchman, Lynn (2007), *Women and Muslim family laws in Arab states: A comparative overview of textual development and advocacy*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Yilmaz, Ihsan (2003), 'Non-recognition of post-modern Turkish socio-legal reality and the predicament of women'. *British Journal of Middle Eastern Studies* 30, 1: 25-41.